

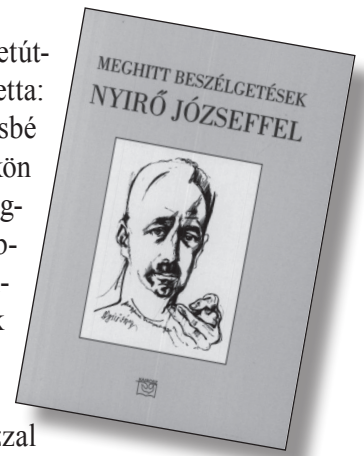
Medvigy Endre: Kairosz Kiadó,
Meghitt beszélgetések Budapest, 2013.
Nyirő Józseffel

Alig találunk irodalmunkban olyan heves vitákat kiváltó, megosztó személyiséget, mint Nyirő József. A körülötte fortyogó, leülepedni nem akaró viták messze meghaladják az irodalom berkeit. Jól emlékszem 1999 telére. Medvigy Endre irodalomkutatóval, az író egyik legavatottabb értőjével, az életműkiadás gondozójával a bécsi Pázmáneumban tartottunk előadást Nyirő Józsefről. Ő a „székely apostol” életútjáról, műveiről beszélt, én ismertebb novelláit, regényrészleteit szólaltattam meg. Másnap reggel, elmenőben a híres épületből, ahol Nyirő maga is mint kispap tanult, a lépcsőfordulóban a Pázmáneum akkori rektora várt minket fekete reverendájában, pulykavörös arccal. – Tudják, kinek csináltak maguk tegnap itt előadást? – kérdezte. – Egy aposztának, egy kiugrott papnak! – és feleletet nem várva dühösen bevágta maga mögött az ajtót. Hogy egy épp száztíz éve született, meglehetősen jelentékeny író ideztünk meg azon az estén, láthatóan egyáltalán nem érdekelte a rektor urat. (Az eset azért is érthetetlen, mert a Katolikus Magyarok Vasárnapja, az egyik legrégebbi Clevelandban megjelenő magyar újság, 1958-ban, Nyirő halála után öt évvel folytatásokban közli a lap hasábjain a *Madéfalvi veszedelmet*, az *Uz Bencét*, *A zöld csillagot*.) Hát, hogy is van ez? Aposztata, antiszemita, fasiszta? – nem sok egy kicsit a negatív minősítésekből? A nemrégien megjelent *Meghitt beszélgetések Nyirő Józseffel* című kötet szerkesztője, Medvigy Endre megteremti a lehetőséget, hogy az életművet mélyebben és kevésbé ismerők, a fenntartás nélküli hívők és az előítéletes gondolkodásúak – hogy szokták mondani? – „árnyaltabban” tudjanak eligazodni a Nyirő-kérdésben.

Támpont ez a könyv mindenképpen, mert a műfaj természeténél fogva a személyesség hangján szól az író a művek háttéréről, a megírás indítékairól. A több mint félszáz kötetbe szerkesztett beszélgetés kétharmada Nyirő Józseffel készült interjú, egyharmada körkérdés, melyekben az író más írók társaságában válaszol többnyire ugyanarra a kérdésre, s végül ebben a harmadban találjuk a Nyirőről szóló két kis esszét Csukássy Lóránttól és Kisjókai Erzsébettől. Medvigy Endre az utószóban részletezőn kitér az in-

terjúkészítők személyére, életútjukra. Széles és gazdag a paletta: a legismertebbektől a kevésbé számon tartott írókon, költőkön át, a homályban maradt újságírókig terjed a névsor. Különbség van az interjúkészítők felkészültségében is. Az egyik legműveltebb, tág horizontú kérdező a sihedernek számitó Dsida Jenő, ami azzal magyarázható, hogy mindkettejük élete, dacára a korkülönbségnek, a korabeli erdélyi irodalmi élet meghatározó eseményeihez köthető. A marosvécsi találkozón, 1929-ben szövődik barátságuk (Dsida mindössze huszonnégy éves ekkor), és tovább mélyül a Keleti Újság szerkesztése idején. A Keleti Újságban jelenik meg részletekben az *Uz Bence*, melyről Dsida mint az 1936-os „pesti könyvnap” szenzációjáról beszél, s szól ugyanitt elismerően Nyirő korábbi nagy sikerű köteteiről, a *Jézusfaragó emberről*, *A sibói bölényről* és az *Isten igájában* című önvallomásos regényéről. Az interjú születése idején a *Havasok könyve* még nem állt össze kötetté, de már elbeszélései olvashatók a Keleti Újságban, amelynek könyv alakban történő megjelenését ugyancsak Dsida üdvözli majd az újság 1937-es februári számában. Amikor egy évre rá, Dsida a kolozsvári kórházban haldoklik, és Nyirő meglátogatja őt, a fiatal költőbarát neki adja át utolsó verseit. Ugyancsak a felkészült kérdezők közé tartozik Thury Zsuzsa, a századforduló híres novellistájának, a mára már inkább csak az irodalmi tudatban őrzött Thury Zoltánnak a leánya. Az interjú nyitójelenetét az *Isten igájában* önéletrajzi regényében maga Nyirő is megírja: molnár korában, Kidéről bekocsikázva, miután a liszteszsákokat széthordta Kolozsváron, a mellényzsebében őrzött novellák olajfoltos kéziratával kopogtatott a szerkesztőség ajtaján.

Az interjúk többsége Nyirő mély táj- és emberismeretét emeli ki, és szinte valamennyi beszélgetés során felmerül a székely írótság mibenlétének kérdése. Nyirő ezekben a nyilatkozatokban magát mint a székely öntudat hírvivőjét tünteti fel. Egy olyan író portréja rajzolódik ki előttünk, akinek székely mivolta, amelybe összesűrösödik öntudat, történelmi szerep és hivatás, hitvallás is egyben, esetében talán az egyetlen lehetőség, hogy az emberről s az őt körülölelő világról a legtöbbet mondhatta el.

Magyar László, az Esti Kurír munkatársa, aki nek az interjúalanyokról készített kitűnő karikatúrái a kötetben is szerepelnek, azért utazik Erdélybe, hogy Kemény János, Kós Károly, Tabéry Géza és Kovács László mellett Nyirő Józsefnek is feltegye a kérdést: létezik-e erdélyi szellem, mi az erdélyiség? S habár különbségek is adódnak válaszaikban, a körkérdés íróit mégis kitapinthatóan összefogja a „Helikoni-múlt”, a transzilvanizmus eszmeköre. Az *Uz Bence* magyarországi könyvnapj sikeréhez hasonló diadalút a *Jézusfaragó ember* 1937-es Nemzeti Színházbeli bemutatója. Nyirőről, az emberről ezekben a szülőföldjéről távol született interjúkban tudunk meg a legtöbbet. A család, a kidei molnárság éve, az írói indulás kapnak helyet az emlékezésben, és szinte minden alkalommal a havasok, a székely táj, a székely ember és mentalitás himnikus dicsérete is megjelenik a nyilatkozatokban. Ennek a diadalútnak megkoronázása az *Emberek a havason* című film, Szóts István rendezésében, amely 1942-ben a velencei biennálén első díjban részesült. Két interjúban is vall Nyirő e közös alkotásról, meghatározva helyét, küldetését az egyetemes magyar filmművészetben.

Ugyanabban az évben, 1942-ben, amikor a moziban a magyarországi és erdélyi nagyvárosok nagyközönsége számára is megtekinthető az *Emberek a havason*, Nyirő mint az Erdélyi Párt tagja, behívott képviselő lesz a budapesti parlamentben. Az utókor ettől kezdve követi politikai szereplését, mert 1942. február 24-től kezdődően megszakítás nélkül országgyűlési képviselő, követi a kormányt Sopronba is. Az már kevésbé érdekli a meg- és elítélőket, hogy Nyirő sosem vált pártot, az Erdélyi Párt nevében ténykedik, „ahogy lehet”.

Tegyünk egy csöppnyi kitérőt. E sorok írója, életkoránál, érdeklődésénél fogva abban a szerencsében részesült, hogy az 1943-as balatonszárszói találkozó résztvevői közül közel két tucatot személyesen ismert, legtöbbjükkel hosszú beszélgetést folytatott. Ahogy visszaemlékszem, valamennyien megerősítettek abban, hogy a szárszói találkozó évében a magyar értelmiség java a németek Sztálingrádnál elszennvedett megsemmisítő veresége után tisztában volt a háború lehetséges kimenetelével. Hogy miért

nem beszéltek erről nyilvánosan, ott, a Balaton partján? Mert a tábor épségét, az előadások megtartását veszélyeztették volna. A Magyar Királyi Ügyészség ugyanúgy betiltatta volna az összejövetelt, mint hat évvel korábban a népi írók egy részének könyveit. Akkor, miért maradt a legutolsó pillanatig Nyirő a soproni parlament tagja? Csak egy magyarázat kínálkozik erre: hiszékenysége, hihetetlen naivitása. Mert az volt. A legvégsőkig reménykedett abban, hogy a II. bécsi döntés eredményeként megszületett határmódosítás a háború utáni rendeződés során is érvényben marad. S ennek szavatolását egy olyan hatalomtól várta, melynek csillagzata alámerülőben, leáldozóban volt. A magyarság, benne Erdély és a székelység védelmét rossz helyen kereste, nem volt jó stratégia.

Két mélyen elgondolkodtató interjú szerepel a kötetben. A egyiket, a *Súly alatt a pálma* címűt a Trianon utáni erdélyi irodalommal foglalkozók számára ma is megkerülhetetlen könyv szerzője, Ligeti Ernő készítette Nyirővel. Meghitt, baráti a hangnem, látszik, hogy kölcsönösen szeretik, tisztelik egymást. A sibói bölénynek a Korunk hasábjain megjelent ismertetőjében Ligeti egyenesen „templomépítőnek” aposztrofálja az író. A vészorszak idején hiába szerez menlevelet többek között Nyirő közvetítésével Mester Miklós államtitkár Ligeti Ernőnek és feleségének, származásuk miatt a nyilasok meghurcolják, megkínózzák, és a Liszt Ferenc téren agyonlövik őket. A másik interjú kérdezője, Szász Endre a Keleti Ujság volt felelős szerkesztője. Az időpont 1942 júliusa. Az interjú utolsó mondatait idézem. „– Csak egyről ne feledkezz meg, Jóska – zárom le a beszélgetést csendesen, ... te akármilyen foglalkozást vallottál be az adóhivatalnak, elsősorban és mindenekelőtt író voltál. Nehogy ettől a te legnagyobb rangodtól foszson meg a nagyváros.”

Szász Endre aggodalma jogosnak bizonyult, minden másként alakul, ha az óvó-védő tanácsot meghallgatva, megmarad legnagyobb rangjánál, az írósnál. Kár volt, mondom én is, mert ami ezután történik vele, alkalom mai megítélésére, a legméltánytalabbra is, hogy poraiban alázzák meg.

Gy. Szabó András